

Het oobos bij Wijhe. (Foto: Ykelen Damstra)

Dynamisch uiterwaardbeheer

ARK Natuurontwikkeling en WNF zien in een pilot dat meer ruimte is te creëren voor opgaande vegetaties in de uiterwaarden die onder het huidige rivierbeheer niet tot ontwikkeling komen. Met kleine ingrepen kom je tot dynamisch uiterwaardbeheer.

In navolging van visies als Plan Ooievaar (1989) en Levende Rivieren (1992) heeft het rivierengebied de afgelopen 25 jaar een ware transformatie ondergaan. Waar de rivieren voorheen door 'oneindig laagland' gingen (Marsman, 1936) worden zij steeds meer begeleid door natuur in de vorm van stroomdal-graslanden, ruigte en oobos. Ook veel natuurlijke processen krijgen langs de rivier

IN 'T KORT - Uiterwaardbeheer

De vegetatie in de uiterwaarden moet onder controle worden gehouden

ARK Natuurontwikkeling en WNF hebben een pilot uitgevoerd

Hieruit blijkt dat je met kleine ingrepen tot dynamisch uiterwaardbeheer komt

Er is een 'gereedschapskist' voor regulier en voor cyclisch beheer ontwikkeld

weer meer speelruimte, maar het meanderen van rivierbochten en de daarmee gepaard gaande grootschalige erosie is nog altijd aan banden gelegd. Dat betekent ook dat de vegetatie langs de rivier zich ongestoord kan ontwikkelen tot in het climaxstadium, ofwel oobos. In de natuurgebieden langs onze rivieren zorgen grote grazers ervoor dat er evenwel een halfopen landschap ontstaat, een mozaïek van de hierboven genoemde vegetatietypen. Dit mozaïek is echter dynamisch: het verandert met de tijd en daarmee fluctueert ook de mate waarin de vegetatie het water afremt wanneer dit de uiterwaarden overstroomt. En als het water tot aan de kruin van de dijk staat en de vegetatie stuwt het water op dat moment net even wat meer op dan gebruikelijk dan is dat ongewenst. Het is de beheerder van onze grote rivieren er dus alles aan gelegen om de vegetatie in de uiterwaarden onder controle te houden. Het ligt daarbij voor de hand om op kaarten vast te leggen hoe de vegetatie eruit moet zien en om deze situatie vervolgens te onderhouden. Maar het op deze manier tegen de natuur inwerken vraagt ieder jaar om een enorme beheerinspanning en de natuurwaarden langs de rivier komen hiermee steeds verder onder druk te staan. In programma's als Integraal Rivier Management en de Programmatiese Aanpak Grote Wateren wordt daarom naar meer beheer- en ontwikkelruimte voor riviernatuur gezocht.

Gelderse Poort

In de Gelderse Poort onderzoeken ARK Natuurontwikkeling en WNF – in samenwer-

king met Staatsbosbeheer – hoe meer ruimte is te scheppen voor een natuurlijke vegetatieontwikkeling zonder dat daarbij de hoogwaterveiligheid in het geding komt. Hiertoe worden relatief kleinschalige inrichtingsmaatregelen en nieuwe beheerconcepten ingezet. Staatsbosbeheer gaat op eigen terreinen op zoek naar kleinschalige maatregelen waarmee rivierkundige ruimte is te creëren. Dat zijn maatregelen die ervoor zorgen dat er tussen de dijken meer ruimte is om hoogwater veilig af te voeren. Denk daarbij aan het verwijderen van kades die geen functie meer hebben, verlaging van door sedimentatie opgehoogde uiterwaarden, het uitdiepen van geulen en het afgraven van diverse obstakels in het winterbed. De rivierkundige ruimte die dit oplevert, wordt daarbij in hetzelfde riviertraject steeds weer 'opgevuld' door zich van nature ontwikkelende ruwere vegetaties zoals hardhoutoobos. Deze natuur verhoogt de waterstand niet.

Natuurlijke processen

De nieuwe vegetaties worden voor zo groot mogelijke arealen uitgedrukt in zogenaamde mengklassen, waarbinnen verschillende vegetatietypen kunnen vallen en waar van het geheel alleen het percentage hogere en lagere vegetaties worden aangegeven. Dit biedt de beheerder de ruimte voor een flexibel beheer waarbij pas ingegrepen hoeft te worden als het maximale percentage hogere begroeiing wordt bereikt.

Een deel van de rivierkundige ruimte wordt ook benut om lokaal meer sedimentatie toe te staan, zoals op oeverwallen, waar stroomdal-

vegetaties en hardhoutbossen zich ontwikkelen. Ook dit is een waardevol natuurlijk proces dat het ontstaan van nieuwe pioniervegetaties in de hand werkt.

Om te kunnen garanderen dat de verkregen rivierkundige ruimte blijvend beschikbaar is voor vegetatieontwikkeling worden zowel de verruiming als de opvulling daarvan door nieuwe vegetaties als één pakket aangeleverd voor een Waterwet-vergunning. Dit is met Rijkswaterstaat overlegd en akkoord bevonden. Ook is afgesproken dat voor de Waterwet-vergunning een langer riviertraject in één keer wordt doorgerekend. Daardoor hoeft niet iedere uiterwaard op zich een neutrale maatgevende waterstand op te leveren. De rivierkundige ruimte en het toepassen van mengklassen biedt de natuurbeheerder meer ruimte voor natuurlijke processen waardoor er meer kans is op blijvend herstel van Natura 2000-habitats zoals hard- en zachthoutoobos, stroomdalgraslanden en soortenrijke ruigtes. Staatsbosbeheer heeft hiervoor al een streefbeeld opgesteld dat aangeeft hoe de vegetatie er over twaalf jaar bij zal staan. Daarin zijn de Natura 2000-opgaven opgenomen en is rekening gehouden met natuurlijke successie van de vegetatie.

Vegetatiebeheer

De ruimte die op die manier wordt gecreëerd is uiteraard niet onbeperkt en daarom zal ook in de nieuwe situatie op enig moment een vorm van vegetatiebeheer nodig zijn om een goede doorstroombaarheid van de uiterwaarden te kunnen blijven garanderen. Om adequaat in te kunnen grijpen is een 'gereedschapskist' voor

regulier beheer en voor cyclisch beheer ontwikkeld. Daarin zijn methoden voor vegetatiebeheer beschreven die aansluiten bij langjarige dynamische processen die van nature in het rivierengebied voorkwamen. Het gaat daarbij zowel om methoden die de successie vertragen als om zogenaamde cyclische ingrepen. Dit zijn ingrepen die eens in de zoveel jaar gedaan moeten worden om de vegetatie of zelfs het landschap weer terug te zetten naar een minder ruw successiestadium. Denk daarbij aan het uitgraven van geulen, het afgraven van oeverwallen en het uitkappen van bressen in de vegetatie. In deze gereedschapskist is ook de procedure beschreven die bij cyclisch beheer doorlopen moet worden als het ingrijpen aan de orde is, alsmede de rolverdeling van de partijen die bij het beheer betrokken zijn.

Praktijk

Om te kijken hoe het hierboven beschrevene in de praktijk kan werken is dit voor het riviertraject van de Gelderse Poort uitgeprobeerd. Daarbij is een selectie van twaalf kansrijke maatregelen doorgerekend en dat leverde daadwerkelijk tot 5 cm rivierkundige ruimte op. Met deze vrijgekomen ruimte is het mogelijk om een groot deel van de ambitie van Staatsbosbeheer op het gebied van vegetatieontwikkeling te realiseren en de Natura 2000-doelen te behalen. Eerder heeft Staatsbosbeheer ditzelfde vegetatiebeeld al eens door laten rekenen, maar dan zonder deze maatregelen. Dat leverde toen een opstuwing op tot lokaal 5 cm. Het is voor de testlocatie van de Gelderse Poort dus mogelijk

Een hardhout oobos. (Foto: Twan Teunissen)

om structureel voldoende ruimte te scheppen voor een dynamisch beheer van de uiterwaardvegetatie, waarbij natuurdoelen en hoogwaterveiligheid beide geborgd worden.

Dit laat zien dat het mogelijk is om beheer- en ontwikkelruimte te vinden voor rivierecotopen waarin opgaande begroeiing anders al snel voor te veel opstuwing zorgt. Dit is met name van belang voor de Programmatische Aanpak Grote Wateren. Dynamisch uiterwaardbeheer kan het verschil maken tussen het wel of niet halen van doelen voor riviernatuur. En het gaat hierbij dus om relatief kleinschalige maatregelen, die veelal binnen de eigendommen van natuurorganisaties of overheden gevonden kunnen worden. Het is daarom interessant om het concept ook toe te passen in andere gebieden waar de rivierkundige ruimte de kansen voor natuurontwikkeling beperkt. Nu inhoudelijk is aangetoond dat dynamisch uiterwaardbeheer werkt, kunnen ook de procedures om deze beheermethode in de praktijk te brengen worden doorlopen. Het gaat dan in eerste instantie om het doorlopen van een procedure voor het verkrijgen van een vergunning op de Waterwet waarin ruimte voor vegetatie-ontwikkeling is geborgd. Vervolgens dienen afspraken gemaakt te worden over de vergoeding die de terreinbeheerder krijgt voor deze nieuwe vorm van natuurbeheer. Ook moeten de mogelijkheden worden verkend om binnen de wet Natuurbescherming deze vorm van procesbeheer en cyclisch beheer optimaal te faciliteren. Tot slot dient dynamisch uiterwaardbeheer te worden ingepast in het beheerplan van het gebied.

Jasper Hugtenburg, Marije Schuurs en Bart Beekers werken allen bij ARK Natuurontwikkeling; Alphons van Winden werkt bij Bureau Strooming.

Mozaïeklandschap van oobos en graslanden. (Foto: Bart Beekers)